

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Huszt-Szlama Gabriella Zsófia

**A női nadrágviselet sajtórepresentációja a Budapesti Hírlap, Pesti Hírlap és
Pesti Napló cikkeiben 1896 és 1914 között**

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Acsády Judit
Tudományos főmunkatárs

Budapest, 2023

Szociológia és Kommunikációtudomány Doktori Iskola

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Huszt-Szlama Gabriella Zsófia

**A női nadrágviselet sajtórepresentációja a Budapesti Hírlap, Pesti Hírlap és
Pesti Napló cikkeiben 1896 és 1914 között**

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Acsády Judit
Tudományos főmunkatárs

© Huszt-Szlama Gabriella Zsófia

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	3
Ábrajegyzék	4
Kutatási előzmények és a téma indoklása	5
Módszertan.....	10
Eredmények	14
A következtetések összegzése.....	19
Válogatott irodalom	20
A szerző publikációs listája.....	22

Ábrajegyzék

1. ábra: Sørensen-Dice koefficiens az összes cikk tükrében	18
--	----

Kutatási előzmények és a téma indoklása

A disszertáció témája a női nadrágviselet reprezentációjának a Budapesti Hírlap, Pesti Hírlap és Pesti Napló cikkeiben 1896 és 1914 között. A téma a történettudomány (azon belül művelődéstörténet és nőtörténet), a kommunikációtudomány (azon belül a szemiotika) és a szociológia (azon belül a deviancia) metszetében fekszik, míg az első a kutatás kereteit jelöli ki, addig az elméleti keret a kommunikációtudományból és a szociológiából ered. Az elmúlt években a nőtörténeti kutatások tematikája egyre szélesedik és előtérbe kerülnek olyan korábban kevésbé tárgyalt témák, mint a női test, a szexualitás, a nők egészsége vagy a divat (Kéri 2015b).

A divattörténet historiográfiája egészen a 16. századig nyúlik vissza, amikor megnőtt az igény a történelem, elsősorban az ókor ismeretére. A romantika időszakában a divat a nemzeti jelleget kereste. A felvilágosodás, majd a romantika hatására a 19. században a historizmus, a divat mellett, több (képző)művészeti ágban uralkodott. Az első viselettörténeti könyvek alkotói műgyűjtők voltak, akik feladatuknak tekintették, hogy a különböző korszakokból fennmaradt emberábrázolásokat segítségül hívva, bemutassák a régi korok öltözködéseit. A 18. és a 19. század fordulóján éppen ezért elsősorban nagy, összefoglaló művek születtek, amelyek szélesen (akár száz évet véve alapul) határoztak meg egy-egy korszakot, azt feltételezve, hogy nem változott a divat. Ezek a kötetek számos színes ábrát, metszetet tartalmaztak és egyre elterjedtebbé váltak a szöveges kiegészítések is. Ezek a szövegek felhasználták a levéltárakban és adattárakban található forrásokat (F. Dózsa 2016).

A 19. század közepétől régészek és történészek kosztümtörténettel kezdtek el foglalkozni, a látványos karcok és grafikák helyett, az egyszerű fekete-fehér rajzokkal illusztrált magyarázó szövegek születtek. Ezek a különböző ruhákat igyekeztek történeti és művészettörténeti kontextusba helyezni. A 20. század közepétől indultak azok az öltözködéstörténetet érintő kutatások, amelyek a mai napig meghatározó szerepet játszanak. Nagy részüket muzeológusok publikálták, elsősorban a saját országuk történetére koncentrálva. A divattörténet a 20. század utolsó harmadában vált önálló tudományággá. Ennek első lépése a

ruhatervezés művészetként való elismertsége volt. A divattörténet ezáltal sikeresen levált a történettudományról és a művészettörténetről, önálló diszciplína lett. Habár módszertanában a divattörténet hasonlít mindkét tudományágra, két fontos különbséget lehet megállapítani. A divattörténet egyforma értékű forrásnak tekinti a képi és a szöveges anyagot, szemben a történettudománnyal, amely elsősorban írott forrásokra alapoz. A művészettörténettől való eltérése az elemzett kép színvonalának kritériumában rejlik, azaz a divattörténet számára nem a minőség a szempont, hanem az ábrázolt alak. Mindemellett a datálás sarokköve minden divattörténeti munkának. A különböző elemzésekben kulcsfontosságú az adott ruhadarab kontextuális értelmezése és elhelyezése a mikrotörténelemben. Jelen disszertáció nem tartalmaz képi elemzést, mert a korpuszként választott sajtóorgánumok nem adtak közre képi anyagot a női nadrágviseletről.

A jelenkori divattörténeti kutatásoknak köszönhetően egyre több szakkönyv és ismeretterjesztő mű születik, mind nemzetközi, mind magyar területen, amelyek már nem leíró munkák, hanem olyan elemzések, amelyek az adott korszak társadalomtörténetét figyelembe veszik és különböző, átfogó módszertant és megközelítéseket használnak.

A divat fogalmának összetettségét interdiszciplinaritása jelzi, több tudományág is foglalkozik vele. Éppen ezért nem létezik egyetlen, univerzális definíció, amellyel leírható lenne, több divatfogalom is létezik párhuzamosan, attól függően, hogy melyik terület felől vizsgáljuk. A meghatározást tovább nehezíti, hogy a divat nem statikus jelenség, eltérő korszakban és kultúrkörben más jelentéssel bírhat.

A divat, a viselet és az öltözék szavak gyakorta jelennek meg egymás szinonimájaként, F. Dózsa Simmelre hivatkozva egyenrangúnak és egyenlőnek is tekinti ezeket a kifejezéseket. Szentesi (2018) tanulmányában nem ért egyet ezzel az elgondolással, véleménye szerint a divat kifejezést értelmezhetjük tág és szűk értelemben egyaránt. Amennyiben tágan vesszük, a divat jelölhet bármit, amelyet egy közeg egy korban követ, míg szűken véve a divat a külső megjelenéshez kapcsolódó, bizonyos csoport által követett jelentéssel bír, elsősorban ruházatra vagy hajra vonatkozóan.

A divatelméleti kutatások elsősorban a szociológia és a kommunikációtudomány irányából közelítették meg a divatot. Így elsősorban a divat és a társadalom, gazdaság, nyelv, nyilvános tér, a deviancia és a test kapcsolatát kutatták (Szentesi 2018; Nystom 1928; Barthes 1967; Sproles 1974; Braudel 1982; Klaniczay 1982; Zsolt 2007; Steele 1982; Simmel 1973; Perrot 1994; Laurie 1992; Veblen 1899; Sombart 1902; Baudrillard 1993; Entwistle 2000; Csabai 2002).

Kutatásom során a nadrágviselet kérdése szorosan összekapcsolódik a 19. századi emancipációs törekvésekkel, amelyeket a következő bekezdés röviden taglal. A 19. század során a női egyenjogúság kérdése, a nők és férfiak közötti hatalmi viszonyok megváltoztatása és a gazdasági egyenlőtlenségek álltak az amerikai és európai feminista gondolatok középpontjában. A 19. század utolsó harmadában a nők helyzete változásnak indult, amely többek között a választójogi küzdelemben, a növekvő számú egyesületekben, a munkavégzési és tanulási lehetőségek kiszélesedésében, a korábban zárt társadalmi terek (mint a kávéház) megnyílásában és a sportolásban fejeződött ki.

A női nadrágviselet kérdéséről eddig kevés szakirodalom született. A témát rendszerint nagyobb, összefoglaló művekben érintik és mint biciklihez használt nadrágként aposztrofálják (Broby-Johansen, 1969; Cunnington & Cunnington, 1976; Ék, 1994). Ezzel az egyszerű magyarázattal nem ért egyet Marnie Fogg (2013), aki szerint nem lehet egyszerű egyenlőségjelet tenni a biciklis ruházat és a női nadrágviselet közé, valamint a hazai kutatók közül F. Dózsa Katalin (2014), aki az emancipációhoz kötötte a nadrágviseletet, de ezt a kapcsolatot nem részletezte.

A női nadrágviselettel kapcsolatban két írást érdemes kiemelni. Az egyik 1980-ban született publikáció, amelyet Jeanett Lauer és Robert Lauer írtak a reformruházat és a női nadrágviselet megjelenéséről az Egyesült Államokban (1980). Tanulmányukban az említett változás körüli vitát négy elv, állítás határozta meg. Az első a ruhadarabok férfias vagy nőies mivolta, amely során a nadrág férfiasította a nőket. A második elv szerint a korabeli divat az alárendeltség megtestesítőjeként, majd fenntartójaként lépett fel. A harmadik elv szerint az alárendeltség a

nők divathóbortja során alakul ki. A negyedik elv a férfiak jogformálása a női divat meghatározására, azaz a reformtörekvések visszaszorításának akarata; így a nadrágot viselő nőket szankciókkal sújtották.

A másik írás a *Une Histoire Politique du Pantalon* (Bard, 2010), amely Franciaországban a női nadrágviselést vizsgálja társadalomtörténeti, politikai, szociológiai és a kommunikációtudományi kontextusban. Bard munkájának forrása korabeli sajtóanyagokból, vizuális anyagokból (képeslapok és plakátok), valamint ego dokumentumokból áll. Bard a női nadrágviselést és az emancipáció több területe között is párhuzamot von. Ilyen terület a sport, mint a kerékpár, a kirándulás, a vívás, a korcsolyázás, a vitorlázás, a golf vagy a tenisz. Ezek közül kiemelkedik a kerékpár, aminek szerepe túlmutat magán a sporton és a közlekedési eszközön, hiszen általa a nők egyedül is eljuthattak olyan helyekre, ahová korábban nem volt lehetőségük. Bard kötetében elkülöníti a fehéreneműt a nadrágtól, ugyanakkor feltételezi közöttük az átmenetet, és kihangsúlyozza azok nehéz elkülönítését. A másik emancipációs terület, amelyet Bard felvázol, a munka. A kutató vizsgálata szerint mind a fizikai, mind a szellemi munkát igyekeztek negatív színben feltüntetni, elsősorban a városi nők előtt. A fizikai munkát végző nőket nadrágban ábrázolták és legtöbbször a hermafrodita kifejezéssel illették őket. Az új típusú, nadrágot viselő nőt „femme nouvelle”-nek nevezték az újságok, vagy degradálóan „gynandre”-nak, amely egy francia kifejezés a férfi ruhát viselő, férfiasan viselkedő nőkre. A lapok a nadrágos nők vélt vagy valós homoszexualitását morális és társadalmi veszélyként mutatják be a lapok. Ezek az ellenséges cikkek összemostak olyan nagy témaköröket, mint a feminizmus és a kerékpározás. Bard emellett kiemeli, hogy a nadrág hatalom és a szabadság szimbóluma.

A hazai szakirodalomból eddig nem tárgyalta a női nadrágviselést részletesen, sem leíró sem elemző munkákban. Ennek a hiánynak a pótlása áll a disszertáció elsődleges indokaként.

Bard (2010) írásában kiemeli két fontos területet, amelyet érintett az emancipáció, a sportot és a munkát. Ugyanakkor ez nem fedi le az összes olyan területet, amely a 19. század végén és a 20. század elején nyílt meg a nők előtt. Így kutatásom kiterjed további területekre is.

Lauer és Lauer (1980), valamint Bard (2010) mellett érdemes kiemelni Entwistle (2000) és Luck (1992) munkáját, akik elsősorban a fizikai munkavégzés tekintetében vizsgálták meg a női nadrágviseletet. Luck a praktikumot emelte ki, ami segíthette az elterjedését, azonban az amerikai utópisztikus csoportokban élő nők nadrágviselete elrettentő példa lehetett. Entwistle véleménye szerint a női nadrágviselet elsősorban a munkásosztály berkein belül jelent meg.

Mind a divatelméletek, mind a női nadrágviselet fentebb kiemelt irodalmában megjelenik a normától való eltérés, a félelem és a pánik. Éppen ezért a kutatásban kiemelt szerepet kap a különböző devianciatípusok megjelenítése, amelyet összekötöttek a nadrágviselettel. A devianciatípusok meghatározásához Rosta (2007), Kiss (2020) és Ambrus (2008) munkáira támaszkodtam.

Ennek a két vizsgálatnak a metszeteként jelenik meg a morális pánik kérdése. Az elmélet megalkotója Stanley Cohen (1972). A morális pánik egy olyan csoport és/vagy csoporthoz köthető tevékenység, amely a társadalomban idealizált rendet fenyegető veszélyként lép fel, ezzel a veszéllyel pedig a társadalom többsége egyetért. A morális pánik kritikája (Hunt, 2007) szerint maga a morális pánik nehezen vizsgálható a társadalomban. Ugyanakkor a média aktív szerepet játszik a morális pánik létrejöttében, így a pánik hulláma nyomon követhetővé válik. Éppen ezért a disszertáció vizsgálata a morális pánikot vizsgálja a korabeli sajtóanyagokon keresztül.

A szakirodalom és a korpusz átolvasása után az alábbi kérdések és hipotézisek fogalmazódtak meg:

1. Hogyan jeleníti meg a korabeli sajtó a nők nadrágviseletét?

A sajtó a megjelentett cikkek több mint a felében negatív véleménnyel van a női nadrágviseletről.

2. A sajtó szerint a nők milyen alkalmakor és társadalmi nyilvánosság mely terein viseltek nadrágot?

A sajtó a nőtörténeti áttekintésben felvázolt terek mindegyikét összekötötte a női nadrágviselet lehetőségével, a szakirodalom szerint a sport és a munkavégzés emelkedett ki.

3. Milyen területen értékelik pozitívnak a női nadrágviselet lehetőségét a lapok?

A kérdés megfogalmazása szintén Bard (2010) kutatásán nyugszik, aki úgy találta, hogy bizonyos sportok, elsősorban a teniszhez viselve, valamint az előadóművészek esetén a női nadrág elfogadottabbnak számított. Állítását kiegészítem a hipotézisemmel, amely a fizikai munka esetében pozitívként értékeli a lapok a női nadrágviseletet.

4. Kiemelkedik Párizs dominanciája a női nadrágviselet esetében?

A legtöbb esetben Párizshoz kötik a lapok a női nadrágviseletet, ugyanakkor London említése is kiemelkedik.

5. Beszélhetünk morális pánikról a sajtó részéről?

A női nadrágviseletről megjelenített cikkek kielégítik a morális pánik sajtómegjelenés kritériumait.

6. Megjelennek devianciatípusok a női nadrágviseletről szóló cikkekben?

Megjelennek devianciatípusok a női nadrágviselettel foglalkozó cikkekben, elsősorban a bűnözés és a szexuális devianciák emelkednek ki.

Módszertan

A módszertani leírás előtt a disszertáció szempontjából lényeges az időintervallum és a korpusz választásának indoklása.

A kutatáshoz a nőtörténeti és divattörténeti datálást vettem figyelembe. A nőtörténeti korszakok felosztása politikai eseményekhez, valamint emancipációs törekvésekhez és intézményesülésekhez köthető, például feminista mozgalmak létrejöttéhez vagy különböző,

nőkre is kiterjesztett jogkörök megszületéséhez (Fábri, 1999, 2006; Papp & Sipos, 2017; 17-21; Szapor, 2007; Acsády, 1999). Az időintervallum kijelöléséhez az alábbi felosztást használtam:

1.korszak: a kezdetektől 1896-ig

2.korszak: 1896-tól 1914-ig

3.korszak: 1914-től 1919-ig

4.korszak: 1919-től 1945-ig

Az 1896 és 1914 közötti időszakot a divattörténeti historiográfia is kiemelten kezeli, mint a historikus elemek kiüresedése és az első világháború kitörése, így választásom ezen két időpontra esett.

A kutatás kezdetén számos laptípust néztem át különböző könyvtárakban, adattárakban és levéltárakban, többek között divatlapokat, hetilapokat és bulvársajtót, ezek azonban nem tartalmaztak számottevő írást a női nadrágviseletről. Példaként *A Hét* (1896–1912) 16 darab, a *Friss Ujság* (1897–1914) 9 darab, a *Magyar Szalon* (1884–1906) 4 darab cikket közölt ebben a témában. Ezzel szemben a politikai napilapok nagy számban közöltek cikket a női nadrágviseletről, így a választás erre a laptípusra esett. A korpusz kiválasztásában szerepet játszott a lapterjesztés mértéke is, így a három legnagyobb példányszámú napilap mellett döntöttem. A korpuszba választott cikkek kiválogatása először két kritérium szerint történt: meg kellett benne jelennie a nadrág kifejezésnek vagy az egyik szinonimájának (pantalló, breeches, kétágú szoknya) és a szövegnek egyértelművé kellett tennie, hogy a nadrágvisélet nőhöz vagy nőkhöz kötődik. Tehát a korpuszba nem kerültek be nem egyértelmű szövegek, például „az a ruhadarab, amelyet megnevezni sem merünk”. Ilyen típusú kifejezések, habár utalhatnak a női nadrágviseletre, mégsem eklatáns példaként szolgálnak. Továbbá, a korpusz nem tartalmaz olyan cikket, amelyek általánosítva írtak a nadrágviseletről, például „a fiatalok szép nadrágot viseltek”, amely szintén nem tartalmaz egyértelmű utalást, hogy a fiatalok csoportjába csak a fiatal férfiak tartoznak vagy a fiatal nők is. Ezen kritériumok alapján közel 500 olyan cikket találtam, amely a nők nadrágviselését valamilyen mélységben

említette. A későbbi adatgyűjtés során a kritériumok listája tovább bővült, ami a korpusz szűrésével járt együtt. Ezek következtében kikerültek olyan irreleváns elemek, mint például az irodalmi regények. Ennek okát a műfaji eltérés adta, emellett a regények folytatásos sorozatként, fejezetekre bontva jelentek meg, több (gyakran hónapokat felölelő) lapszámban, amely egy másik, különálló elemző munkát igényelt volna. A másik kritériumot, ami alapján redukálódott a korpusz mennyisége, az a női fehérnemű nadrág kifejezéssel való azonosítása adta. A korszakban a női alsóneműt gyakran nevezték nadrágnak, amely nem azonos a kutatás tárgyát adó nadrággal. Ennek eldöntésében segítséget adott a cikkek szövegkörnyezete, amely egyértelműen jelezte, hogy melyik esetről van szó éppen. Ezen négy posztulátum után a korpuszt összesen 405 darab cikk alkotja, ehhez a *Budapesti Hírlap* 63 darab, a *Pesti Hírlap* 209 darab, a *Pesti Napló* 133 darab írást ad.

A kutatás során kvalitatív és kvantitatív megközelítést is használtam. A kutatás módszertanát a tartalomelemzés adja. A társadalom- és bölcsészettudományi kutatások körében népszerű módszertan a tartalomelemzés, elsősorban a szociológia és a politikatudomány területén, de a történet- és irodalomtudományi elemzések alapjául is gyakran szolgál. A tartalomelemzés egy interdiszciplináris módszer, amelynek célja a közlemények meghatározott célú elemzése (Antal, 1976). A közlemény ebben az esetben tágan értelmezhető, ide tartozhatnak a lapok által közölt cikkeken, a televízió műsorain át a karikatúrákig minden olyan adatforrás, ami információt hordoz magában és ezáltal elemezhető (ez lehet szöveges, képi, hang vagy videó formátumú). A kiindulási alapként tehát a közlemény szolgál, amelyből a tartalomelemzés módszer segítségével igyekszünk olyan információt feltárni, amely nyílt formában nincs kimondva, vagyis a rejtett a kutató előtt. A tartalomelemzés során a kutató azonosítja a közleményben az egyes részek jelentését, értelmét és ezek összetett kapcsolatait. Babbie (2017) véleménye szerint a tartalomelemzés segítségével bármilyen közlés értelmezhető.

A tartalomelemzés módszertana alapvetően kvantitatív paradigmát vallott magáénak, a kutatási célok bővülésével a közvetett információk kinyerésének igénye is megjelent. 1967-ben Barney Glaser és Anselm Strauss szociológusok megalkották a Megalapozott Elméletet,

amely által egyértelművé vált a kvalitatív paradigma létjogosultsága. A megalapozott elmélet alapja az adatokból szisztematikusan kinyerhető elméletalkotás, amely lehetővé teszi a valóság bemutatását. Így a módszer központi tevékenysége maga a kódolás. Az eljárás során helyet kapott az adatok triangulációja, amely az objektivitást erősíti. Ez az elv tovább magyarázza a három, eltérő politikai dimenzióban mozgó lap kiválasztását, amely segítségével a társadalmi heterogenitás is érvényesül. A heterogén források alkalmazása csökkenti az egyoldalú megközelítés és eredmény esélyét (Corbin & Strauss, 2015).

A modern felfogás szerint tehát a tartalomelemzés alapvetően kvalitatív és kvantitatív módszertan is egyszerre, a technikai része számolási alapokon nyugszik, ugyanakkor az elemzéshez és az adatok kiértékeléséhez minőség béli szemlélet szükséges. A definíció második fontos eleme a módszeres és objektív eljárás, amely során jól megfogalmazott kategória rendszert kell felállítani a kutatónak, valamint elemzésének (ugyanolyan eredménnyel) megismételhetőnek kell lennie. Ennek feltétele a kategóriák megnevezésén túl azok részletes leírása és az adott kategóriához tartozó kifejezések, szimbólumok összesítése.

A tartalomelemzés módszertanának konkrét elemzési technikája a közlemények elemeinek (például szöveg esetében annak szavai) osztályozásából áll. Ezeket az elemeket a különböző kategóriákhoz soroljuk, végül pedig a közleményeket e kategóriák mentén elemezzük. Ennek egyik példája, amelyet e disszertáció is alkalmaz a közlemények pozitív, negatív és semleges kategóriákba való sorolása, amelyek alapvetően árulkodnak az adott közlemény attitűdjéről.

A disszertáció elemzése során az alábbi kategóriákat és alkategóriákat alakítottam ki a tartalomelemzéshez:

Kategória	Alkategória
Sport	Kerékpár, Lovaglás, Úszás, Gyaloglás, Torna, Repülés, Evezés, Automobil, Tenisz, Vívás, Téli sportok, Küzdősportok, Futball
Országok/népcsoportok	Franciaország, Anglia, Németország, Egyesült Államok, Ausztria, Kína, Olaszország, India, Japán, Balkán, Arábia, Görögország, Spanyolország, Orosz Birodalom, Dánia, Svédország, Belgium, Norvégia, Afrika, Svájc, Mexikó, Hollandia, Eszkimók, Csehország, Sziám, Oszmán Birodalom, Korea
Egészség	Alkategória nem került kialakításra.

Történelem	Alkategória nem került kialakításra.
Terek	Utca, Park, Kávéház, Kaszinó, Derby, Hajó
Divat	Alkategória nem került kialakításra.
Előadóművészetek	Színház, Balett
Oktatás	Egyetem, Leányiskola, Gimnázium, Elemi Iskola
Munka	Fizikai munka, Szellemi munka
Szavazati jog	Alkategória nem került kialakításra.
Egyesületek	Alkategória nem került kialakításra.
Deviancia	Bűnözés, Szexuális deviancia, Vallási deviancia, Mentális betegségek, Alkoholizmus, Droghasználat, Öngyilkosság

A fenti kategóriákban az elutasítást-támogatás mértékét, az előfordulást és a kategóriák közötti mátrix átfedést vizsgáltam.

A morális pánik vizsgálatához Cohen (2000) által lefektetett elemeket vizsgáltam meg a korpuszban, a túlzás és torzítást, az előrejelzéseket és a szimbolizációt. Emellett elemeztem a morális pánik lázgörbéjének alakulását interkvartilis terjedelem segítségével (Kitzinger, 2000).

A kódoláshoz és az elemzéshez NVivo kvalitatív elemző szoftvert használtam. A kódok megalkotása előtt a különböző cikkeket különálló word dokumentumba helyeztem, majd egy klasszifikációs táblázatot hoztam létre Excel programban, ahol a változókat egyedi azonosítóval láttam el. Az egyes kategóriákhoz külön kódok készültek, amelyhez a szoftver Text Search funkcióját használtam. A reprezentációs adatok lekéréséhez a Crosstab Query, míg az átfedések vizsgálatához a Matrix Coding Query lekérés volt szükséges. A morális pánik vizsgálatához az előbb említett funkciókon kívül a Sørensen-Dice koefficiens egyenletét használtam.

Eredmények

Az eredményeket az alább táblázatok mutatják be.

Az egyes kategóriák reprezentációjának megjelenése összesítve és lapok szerint lebontva a kivonatban táblázatba rendeztem:

Kategóriák	Összes lap	Budapesti Hírlap	Pesti Hírlap	Pesti Napló
Oktatás	7%	5%	8%	7%
Történelem	9%	11%	6%	14%
Szavazati jog	11%	24%	7%	12%
Egyesületek	14%	11%	13%	18%
Egészség	18%	21%	17%	19%
Terek	35%	32%	35%	35%
Munka	36%	37%	38%	33%
Előadóművészetek	39%	38%	38%	40%
Sport	41%	46%	46%	32%
Divat	48%	62%	44%	49%
Országok/ népcsoportok	79%	78%	76%	85%

Az eredmények azt mutatják, hogy a kategóriák közül az összes lapban az országos/népcsoportok említése emelkedik ki, 79 %-kal kiugró értéknek számít. A második legnagyobb szám a divat kategóriájához tartozik, ami azt mutatja, hogy a lapok leginkább divatként kezelték a női nadrágviseletet, ez az érték közepesnek számít. Szintén közepes értékhez tartozónak minősül a sport (41%) kategóriája, összesítve ez a harmadik legmagasabban reprezentált téma a korpuszban. Ez azt mutatja, hogy a női nadrágot számos esetben hozták összefüggésbe különböző sportokkal, ezek közül leginkább a kerékpározással. Szintén ide tartoznak az előadóművészetek (39%), ami kivilágítja, hogy a színpadon számos esetben viseltek a színésznők nadrágot. Enyhén felülreprezentált a munka kategóriája (36%). A terek témakör értéke (35%) megegyezik a mediánnal. Az egészség (18%) és az egyesületek (14%) kategóriái enyhén alul reprezentáltak, míg a szavazati jog (11%), a történelem (9%) és az oktatás (7%) kategóriái azok, amelyek közepesen alul reprezentáltak. Mindez azt jelenti,

hogy az összes cikket vizsgálva a legkevésbé az oktatást, a történeti visszaemlékezéseket és a szavazati jog kérdését jelenítették meg együtt a női nadrágviselettel.

A Budapesti Hírlap esetében is az egyetlen kiugró értékkel szintén az országok/népcsoportok (78%) kategória rendelkezik. A közepes érték osztályához tartozik a divat (62%), a sport (46%) és az előadóművészetek (38%). Ezen lap esetében enyhén felül reprezentált a munka (37%) és a terek (32%) kategóriái, míg az enyhén alul reprezentáltak közé tartozik a szavazati jog (24%) és az egészség (21%) témakörei. Közepesen alul reprezentáltak a történelem (11%), az egyesületek (11%) és az oktatás (5%) kategóriái.

A Pesti Hírlap esetében is magasan felülreprezentált az országok/népcsoportok (76%) témaköre. Közepesen felülreprezentált osztályzatba esik a sport (46%), a divat (44%), a munka (38%) és az előadóművészetek (38%) kategóriái. Enyhén felülreprezentált a terek (35%), valamint enyhén alul reprezentált az egészség (17%). Közepesen alul reprezentált témakörnek számít a Pesti Hírlap esetében az egyesületek (13%), az oktatás (8%), a szavazati jog (7%) és a történelem (7%).

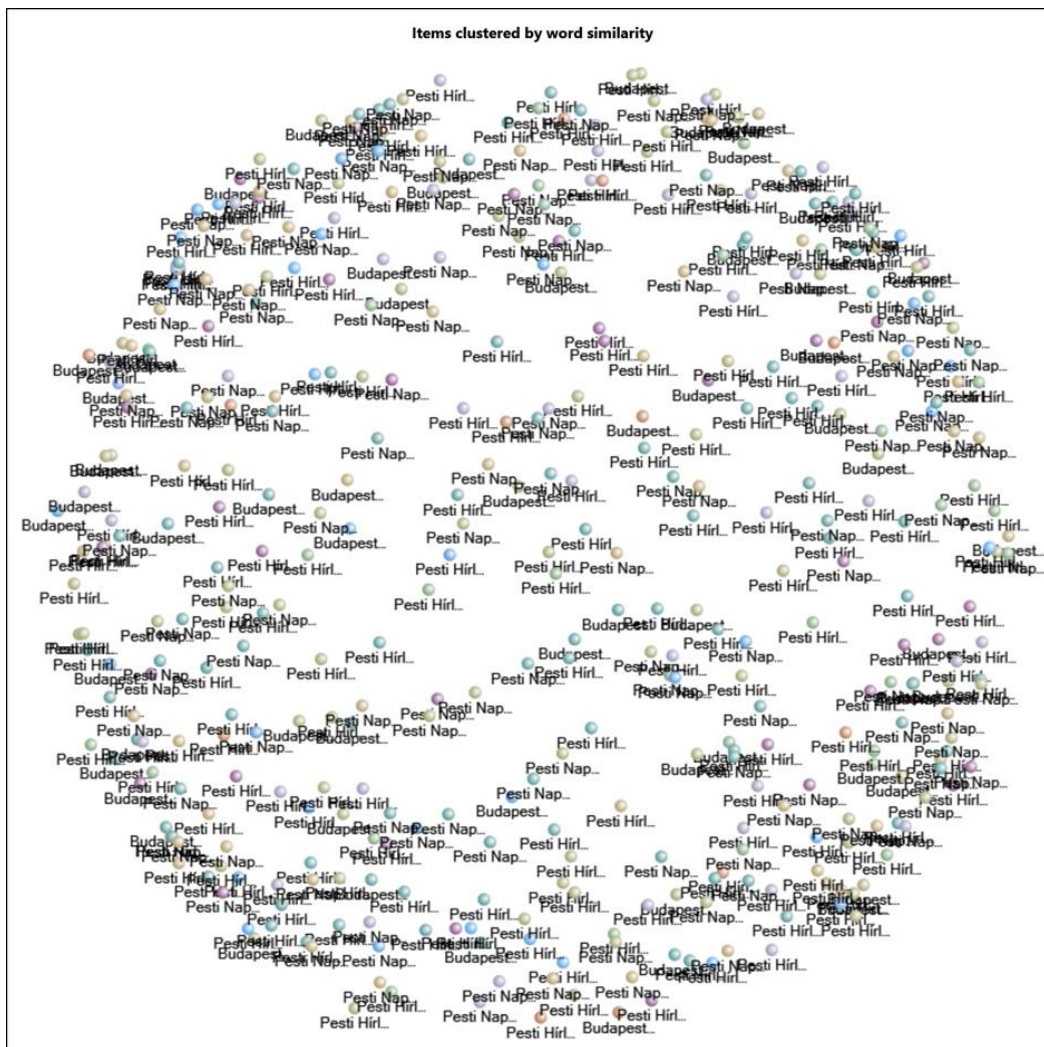
A Pesti Naplónál is a magasan felülreprezentált kategóriák közé tartozik az országok/népcsoportok (85%). A divat (49%), az előadóművészetek (40%) és a terek (35%) közepesen felülreprezentáltak, míg a munka (33%) és a sport (32%) kategóriái enyhén felülreprezentáltak. Enyhén alul reprezentálnak számít a Pesti Napló esetében az egészség (19%) és az egyesületek (18%) kategóriái, valamint közepesen alul reprezentálnak a történelem (14%), a szavazati jog (12%), valamint az oktatás.

Összesítve tehát az látható, hogy mindhárom lap esetében az ország/népcsoport kategória erősen felülreprezentált, azaz a cikkek több mint háromnegyedében kötötték a női nadrágviseletet egy-egy országhoz vagy népcsoporthoz. Az alábbi táblázat jó mutatja, hogy a női emancipáció területei közül nem csak a munka vagy a sport kérdését lehet kiemelni, a korpuszban megjelennek más területek is, például az oktatás is., amelyet Bard (2010), Entwistle (2000), Luck (1992) vagy Lauer & Lauer (1980) nem tárgyalt.

A deviancia kategóriák vizsgálata azt mutatja, hogy elsősorban a bűnözés és a szexuális devianciák kerülnek előtérbe a női nadrágviselet tekintetében. A bűnözés az összes deviancia 31%-át teszi ki, míg a szexuális deviancia aránya 29%. Bard (2010) kötetében azt hangsúlyozza, hogy a századforduló Franciaországában elsősorban a szexuális és nemi orientációt kérdőjelezték meg. Kutatásom azt bizonyítja, hogy nem ez az egyetlen deviancia kategória (Rosta, 2007), amely előtérbe kerül a női nadrágviseletnél.

A női emancipáció területének reprezentációja és a devianciák megjelenésének metszeteként jelenik meg a morális pánik vizsgálata. A morális pánik kapcsán Cohen (2000) által meghatározott kritériumokra támaszkodtam, amelyek a morális pánik médiamegjelenését járják körül, ahogy azt jeleztem a módszertani résznél.

A kutatás azt mutatta, hogy az agresszivitás kifejeződik a női nadrágviseletet megjelenítő cikkekben (22 darab cikk), emellett inkább többes számban jelenítették meg a nőket, több mint másfél annyi esetben (egyes szám: 531, többes szám: 874). Cohen elmélete szerint a morális pánik esetében a cikkek ismétlést mutatnak. Ennek felderítéséhez Sørensen-Dice koefficiens számolását hajtottam végre az NVivóban. Az eredmények 0 és 1 közötti skálán jelennek meg, minél közelebb található az eredmény az 1-hez, annál nagyobb az egyezés. Az összes szöveg tekintetében találtam a legmagasabb egyezést, itt két eset is majdnem 100%-os azonosságot mutatott. A folyóiratok szerinti szétbontásban alacsonyabb az egyezés értéke, de 0,2 esetén is nagy szemantikai hasonlóságot mutat. A Sørensen-Dice koefficienst egy klaszter ábrán is megjelenítettem (1. ábra).

1. ábra: Sørensen-Dice koefficiens az összes cikk tükrében

Az ábra értelmezése a pontok elhelyezkedésében rejlik, minél közelebb található két pont egymáshoz, annál nagyobb hasonlóságot mutatnak a szövegek.

Cohen (2000) az előrejelzések kapcsán kiemeli, hogy egy hivatalosnak számító személy véleményét idézik a lapok a morális pánikot kiváltó csoport kapcsán. Kutatásom során 46 ilyen cikket találtam. Cohen elméletét az előrejelzések esetében kiegészítettem egy plusz kategóriával, mivel a korpusz elolvasása után úgy találtam, hogy nem csak hivatalos személyek, hanem a cikkek írói is előrevetítettek egy képzelt jövőt. Összesen 44 ilyen cikket találtam.

Cohen (2000) utolsó pontjában a szimbolizációt emeli ki, amelyhez Kapitány és Kapitány (2002) szakirodalmát használtam fel. A nadrágviselethez kapcsolódó szakirodalom úgy véli, hogy a női nadrághoz kapcsolódó szimbolikában a szabadság és a hatalom jelenik meg (Lauer

& Lauer, 1980; Bard, 2010). Kutatásom ezeket támasztja alá, a hazai sajtó is ezeket a szimbólumokat emeli ki.

A morális pánik médiamegjelenése kapcsán végül annak lágörbét kell kiemelni (Kitzinger, 2000). A morális pánikhoz kapcsolódó szakirodalom nem ad számszerű értéket arra vonatkozóan, hogy mikortól számít kiugrónak. Így ezzel kapcsolatban saját statisztikai alapokon nyugvó módszert vezettem be. A morális pánik lágörbének az ívét interkvartilis terjedelemmel igazoltam. Az interkvartilis terjedelem a medián érték segítségével meghatározni, hogy egy számsor valamelyik elem vagy elemei kiugró értéknek minősülnek-e. A számításához az évekre lebontott cikkek darabszámait kezeltem számsorként. Az elemzés azt mutatta, hogy a 1911-es év kiugróan magas, tehát eleget tesz az interkvartilis terjedelemnek. Ezáltal bebizonyítottam, hogy a női nadrágviselet a médiában morális pánikot váltott ki.

A következők összegzése

Disszertációmban tehát a nemzetközi női nadrágról szóló szakirodalmat (Bard, 2010; Lauer & Lauer, 1980; Luck, 1992; Entwistle, 2000) egészítettem ki kvantitatív számításokkal. A hazai női nadrágviselet nemcsak a munka és a sport kontextusában emelkedik ki, hanem olyan egyéb, emancipációt érintő területek is megjelennek vele együtt, mint az oktatás vagy a szavazati jog. A kutatásom a deviancia irányából is megközelítette a női nadrágviseletet és bebizonyította, hogy az a hazai sajtóban morális pánikot váltott ki. A bizonyításhoz Cohen (2000) kritériumait használtam fel, illetve egészítettem ki.

A disszertáció eredményei elsősorban a kvantitatív számításokkal teszt hozzá a szakirodalomhoz és erősíti meg, illetve kiegészíti azokat. Emellett a módszertana felhasználható más ruhadarabokat érintő kutatásokhoz is, amelyekhez szintén társadalmi változások kapcsolódtak, mint például a fűző.

Válogatott irodalom

- Acsády, J. (1999). A magyarországi feminizmus a századelőn. In L. Püske, L. Tímár, & T. Valuch (Eds.), *Politika, gazdaság és társadalom a XX. századi magyar történelemben. I. kötet.* (pp. 295-311). KLTE Történelmi Intézet Új- és Legújabbkori Magyar Történelmi tanszék.
- Ambrus, Z. (2008). *A deviancia szociológiája.* Státus Kiadó.
- Antal, L. (1976). *A tartalomelemzés alapjai.* Magvető Könyvkiadó.
- Babbie, E. (2017). *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata.* Balassi Kiadó.
- Bard, C. (2010) *Une Histoire Politique du Pantalon.* Seuil.
- Barthes, R. (1967). *The Fashion System.* University of California Press.
- Baudrillard, J. (1993). *Symbolic Exchange and Death.* SAGE.
- Braudel, F. (1982). Az öltözködés és a divat (ford. Szabolcs Katalin). In G. Klaniczay (Ed.), *Divatszociológia II* (pp. 93-114). Tömegkommunikációs Kutatóközpont.
- Cohen, S. (1972). *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers.* Blackwell.
- Cohen, S. (2000). Ifjú szörnyetegek. A modok és a rockerek megteremtése. *Replika*, 40(3), 49-65. http://replika.hu/system/files/archivum/replika_40-03_cohen.pdf
- Corbin, J., & Strauss, S. (2015). *A kvalitatív kutatás alapjai. A Grounded Theory elemzési módszer technikája és eljárásai.* L'Harmattan Kiadó.
- Csabai, M. (2002). A test felöltöztetése. A szépség, a divat és az önmegjelenítése összefüggései. In M. Csabai & F. Erős (Eds.), *Test-beszédek* (pp. 84-119). Új Mandátum.
- Divatszociológia I.* (1982). G. Klaniczay (Ed.), Tömegkommunikációs Kutatóközpont.
- Entwistle, J. (2000). *The Fashioned Body: Fashion, Dress, and Modern Social Theory.* Polity Press.
- F. Dózsa, K. (2016). A viselettörténet története. In K. F. Dózsa, J. A. Szatmári, & E. V. Vér (Eds.), *Divat, egyén, társadalom* (pp. 11-35). ELTE Eötvös Kiadó.
- Fábri, A. (1999). *A nő és a hivatása. Szöveggyűjtemény a nőkérdés magyarországi irodalmából 1777–1865.* Kortárs Kiadó.
- Fábri, A. (2006). *A nő és a hivatása II. Szemelvények a magyarországi nőkérdés történetéből.* Kortárs Kiadó.

- Hunt, A. (2007). A „morális pánik” és a morális nyelv a médiában. In R. Angelusz, R. Tartos, & T. Terestyéni (Eds.), *Média, nyilvánosság, közvélemény* (pp. 277-296). Gondolat Könyvkiadó.
- Kéri, K. (2015b). *Lánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon: Nemzetközi kitekintéssel és nőtörténeti alapozással*. Kronosz Kiadó.
- Kiss, T. (2020). Deviancia. In T. A. Barabás (Ed.), *Alkalmazott kriminológia* (pp. 131-151). Dialóg Campus.
- Kitzinger, D. (2000). A morális pánik elmélete. *Replika*, 40(7), 23-40.
- Lauer, J. C., & Lauer, R. H. (1980). The Battle of the Sexes: Fashion in 19th Century America. *The Journal of Popular Culture*, 13(4), 581-589. https://doi.org/10.1111/j.0022-3840.1980.1304_581.x
- Laurie, A. (1992). *Language of Clothes*. Bloomsbury Publishing.
- Nystom, P. H. (1928). *Economics of Fashion*. The Ronald Press Company.
- Papp, B., & Sipos, B. (2017). *Modern, diplomás nő a Horthy-korban*. Napvilág Kiadó.
- Perrot, P. (1994). *Fashioning the Bourgeoise: A History of Clothing in the 19th Century*. Princeton University Press.
- Rosta, A. (2007). *A deviáns viselkedés szociológiája*. Loisir Könyvkiadó.
- Simmel, G. S. (1973). A divat. In *Válogatott társadalomelméleti tanulmányok* (pp. 473-507). Gondolat Kiadó.
- Sombart, W. (1902). *Der Moderne Kapitalismus*. Duncker & Humbolt.
- Sproles, G. B. (1974). Fashion Theory: A Conceptual Framework. In S. Ward & P. Wright (Eds.), *Advances in Consumer Research* (pp. 463-472). Association for Consumer Research.
- Steele, V. (1982). *Fashion and Eroticism. Ideals of Feminine Beauty from the Victorian Era to the Jazz Age*. Oxford University.
- Szapor, J. (2007). A magánszférából a politikai közéletbe: A női politizálás története a kezdetektől 1945-ig. In M. Palásik (Ed.), *A nő és a politikum. A nők politikai szerepvállalása Magyarországon* (p. 129–144). Napvilág Kiadó.
- Szentesi, R. (2018). A divattörténeti kutatások elméleti háttéré. In K. F. Dózsa, J. A. Szatmári, & R. Szentesi (Eds.), *Divat, kultúra, történelem* (pp. 11-35). ELTE Eötvös Kiadó.
- Veblen, T. (1899). *The Theory of the Leisure Class*. Unwin Books.
- Zsolt, P. (2006). *Divatszociológia*. Pro Die.

A szerző publikációs listája

- Huszt-Szlama, G. Z. (2023). „Vért lázító, hogy ezek után akadnak nők, kiknek kedvük van ellenségeink csipkéiben és selymeiben járni...” Ellenségkonstruálás a Fényűzés Elleni Liga tevékenységében. *Sic Itur ad Astra*, (80). (Megjelenés alatt)
- Huszt-Szlama, G. Z. (2022). Nők nadrágban. A női nadrágviselet reprezentációja a Pesti Napló cikkeiben 1896 és 1914 között. *Sic Itur ad Astra*, (77), 93-112. https://epa.oszk.hu/01000/01019/00050/pdf/EPA01019_sic_itur_ad_astra_2022_77_093-112.pdf
- Szlama, G. Z. (2022). Tér - idő - divat historikus témák megjelenése és elterjedése a magyar öltözködésben 1850-1895. In Z. Banai, Z. Bottlik, N. Gódány, Z. Lehoczki, E. Lendvai Timár, & B. Rénes (Eds.), *Előre a múltba: Tér-Idő-Történelem* (pp. 119-127). Martin Opitz Kiadó.
- Szlama, G. Z. (2021). „Nem vagy divat-hölgy, drága Györgyikém, mert nem fityeg tizenhárom lótya-fitye a karpereceden!” Az elit divatjának reprezentációja a dualizmuskori élclapok tükrében. *Sic Itur ad Astra*, (75), 133-152. https://epa.oszk.hu/01000/01019/00048/pdf/EPA01019_sic_itur_ad_astra_2021_75_133-152.pdf
- Szlama, G. Z. (2021). Mit illik viselni?: Illemkönyvek szerepe a nők öltözködésében a századfordulón. In J. T. Karlovitz (Ed.), *Szaktudományi és pedagógiai tanulmányok a világiárvány idején* (pp. 55-61). International Research Institute s.r.o. <http://www.irisro.org/pedagogia2021januar/16SzlamaGabriellaZsofia.pdf>
- Szlama, G. Z. (2021). Háborús válság és „divatpropaganda” A női öltözködés ad hocráciája és reprezentációja 1914–1918 között Magyarországon. *Sic Itur ad Astra*, (74), 231-250. https://epa.oszk.hu/01000/01019/00047/pdf/EPA01019_sic_itur_ad_astra_2021_74_231-250.pdf
- Szlama, G. Z. (2020). „Selyem mellény, selyem nadrág, édes rózsám, hej de nagyon illik az rád” A női nadrágviselet reprezentációja az élclapokban 1896 és 1914 között. *Médiakutató*, 21(4), 35-54. https://mediakutato.hu/cikk/2020_04_tel/03_selyem_melleny_selyem_nadrage.pdf
- Szlama, G. Z. (2018). Lehet-e szolidáris a divat? Altruizmus és szubvenció a Fényűzés Elleni Liga tevékenységében. *TNTeF*, 8(2), 121-139. https://epa.oszk.hu/03400/03462/00017/pdf/EPA03462_tarsadalmi_2018_02_121-139.pdf